

Projekt:

Letná škola archeológie 2023

**S FINANČNOU PODPOROU
BANSKOBYSSTRICKÉHO
SAMOSPRAVNEHO KRAJA**

Občianske združenie **ARCHEOFACT** v termíne 5.6. až 30. 11. 2023 realizovalo projekt *Letnej školy archeológie 2023*. Letná škola sa v rámci Banskobystrického samosprávneho kraja uskutočnila v okrese Zvolen na *NKP Pustý brad vo Zvolene* a *hradisku Gunda (kataster Ostrá Lúka)*. Treťou skúmanou lokalitou bola praveká osada v areáli parku Kúpeľov Dudince, a.s.

Praveká osada v Dudinciach

Katedra archeológie Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre v termíne 27. júna až 07. júla 2023 realizovala prvú etapu archeologického výskumu na vedecké a dokumentačné účely na lokalite Dudince – Pod Gestencom, okres Krupina. Archeológovia v teréne boli prof. PhDr. Noémi Beljak Pažinová, PhD. (vedúca výskumu), Mgr. Katarína Šimunková, PhD. (odborná asistentka), doktorand katedry a 8 študenti bakalárskeho štúdia programu archeológia. O realizáciu samotného výskumu prejavili záujem Kúpele Dudince, a.s. a v plnej miere výskum podporili, za čo im patrí veľká vďaka.

Samotná lokalita sa nachádza pod kopcom Gestenec, na jeho juhozápadnom svahu, medzi letným kinom a rímskymi kúpeľmi, t.j. v miestach kde v minulosti skúmal zničené kostrové hroby ludanickej skupiny archeológ, historik a pedagóg Gejza Balaša. Výskum sa sústredil na doposiaľ nepreskúmané objekty (sídľiskové jamy), ktoré boli zistené nedeštruktívnym geofyzikálnym prieskumom v parku Kúpeľov Dudince ešte na jeseň 2021.

Cieľom aktuálneho výskumu bolo získanie nového archeologického materiálu pre viaceré analýzy (archeobotanika, archeozológia, antropológia, prírodné prostredie v minulosti), resp. nájdenie potenciálneho sídliska na predmetnej polohe z obdobia osídlenia lokality. Cieľ bol nad očakávanie splnený. Objavené boli pozostatky 6000 rokov starej pravekej osady

z lengyelského kultúrneho okruhu s nálezmi/importmi aj bodrogkeresztúrskej kultúry. Ide o obdobie prvých kovolejárov v našom regióne.

Celkovo boli skúmané dve archeologické sondy v rozsahu 50 m². Zdokumentované boli odpadové jamy, hliníky a zásobnica, nad dnom ktorej bolo objavené aj kostrovo pochované dieťa (vo veku približne 1 roka) v skrčenej polohe.

Už po prvej etape archeologického výskumu môžeme v parku kúpeľov v Dudinciach konštatovať bohaté a rozsiahle osídlenie, na čo poukazuje množstvo objavených keramických fragmentov (vyše 1300 kusov keramických zlomkov pochádzajúcich z variabilných nádob – fľaše, hrnce, poháre, misy a pod.) a kolekcia kamennej industrie vyhotovená zo štiepateľných kamenných surovín, vrátane takých, ktoré pochádzajú zo vzdialenejších území (napr. obsidián z regiónu Tokaj, čokoládový pazúrik z Poľska). Medzi nálezmi nechýbali ani kusy mazanice, ktoré reprezentujú zvyšky po padnutých stenách, stavbách a konštrukciách, ktoré v minulosti v osade stáli. Objavené boli aj zvieracie kosti, predovšetkým z chovaného dobytku a hydiny, ktoré vypovedajú o mäsitej strave obyvateľov osady. Dobře zachovaný bol aj skelet dieťaťa uložená v jame - zásobnici, ktorá mala typické užšie hrdlo a smerom na dno sa rozširovala do baňatého tvaru. Zásobnice slúžili v praveku na uskladnenie zásob potravín, napr. obilia a pod. Uloženie osôb do sídelných jám v danom období nie je výnimočné, avšak spôsob, keď do zásobnice je cielene vložené (pochované) malé dieťa, uložené na boku, vypovedá o nie každodennom rituály.

Na záverečnej komisii prvej etapy archeologického výskumu, dňa 7.7. 2023, zástupkyňa krajského pamiatkového úradu v Banskej Bystrici skonštatovala splnenie podmienok rozhodnutia realizácie výskumu a celá komisia ocenila záujem Kúpeľov Dudince, a.s. o pokračovanie výskumu aj v nasledujúcej sezóne.

Pustý hrad vo Zvolene a hradisko Gunda pri Ostrej Lúke

V roku 2023 sa už trinástu sezónu konala na Pustom hrade vo Zvolene letná škola archeológie a túto sezónu prvýkrát sa medzinárodná letná škola uskutočnila aj na hradisku Gunda v katastri obce Ostrá Lúka. Letnú školu na Pustom hrade siedmykrát organizovalo občianske združenie ARCHEOFACT s hlavným partnerom Archeologickým ústavom SAV, v. v. i. v Nitre. Koordinátorom projektu bol PhDr. Ján Beljak, PhD., ktorý bol zároveň aj garantom archeologického výskumu na Pustom hrade vo Zvolene. Partnermi projektu bolo Mesto Zvolen. Na projekte participovali študenti archeológie z Katedry archeológie FF UKF v Nitre, študenti archeológie z Régészettudományi Intézet z Eötvös Loránd Tudományegyetem

Budapest, dobrovoľníci i pracovníci mesta Zvolen. Projektu sa zúčastnili aj dvaja zahraniční lektori: Zsófia Masek Mordovin a Maxim Mordovin z Maďarska.

Účastníci projektu sa podieľali na archeologickom výskume stredovekého Pustého hradu vo Zvolene, ktorý dali postaviť a intenzívne užívali uhorskí králi z rodu Arpádovcov a neskôr z rodu Anjou. Hrad od druhej polovice 12. storočia slúžil ako sídlo rozsiahleho zvolenského komitátu až do konca 14. storočia. V rámci letnej školy archeológie sa realizoval terénny archeologický výskum v areáli rozsiahleho Horného hradu. Terénne práce v rámci letnej školy archeológie 2023 sa sústredili na:

- a. *Od júna boli realizované prípravné práce súvisiace s prípravou plochy výskumu, s vytýčením sond a prípravy logistiky terénnej časti výskumu.*
- b. *Terénna časť výskumu sa sústredila v prvom rade na širšiu vrcholovú plošinu hradu v blízkosti vnútorného líca východného opevnenia. Preskúmané boli tri archeologické sondy o rozmeroch 5x5 m. Objavená tu bola vrstva zásypu a pomerne nerovný kamenný terén, ktorý svedčí o nie intenzívnom využívaní tohto priestoru v minulosti. Celkovo tu boli archeologické nálezy len sporadické a datované boli do 2. pol. 13. stor. a začiatku 14. stor. Ojedinele sa tu vyskytli aj nálezy z mladšej až neskorej doby bronzovej.*
- c. *Dalšia skúmaná plocha, dve sondy 5 x 5 m, sa nachádzala hneď za vstupnou bránou do tzv. Dončovho hradu. Pri južnej hradbe tzv. Dončovho hradu v kontakte so vstupnou bránou bolo objavené plytké skalné podložie už od hĺbky 15-20 cm od súčasného povrchu. Kamenné bralo bolo nerovné z viacerými prieblinami a klesalo západným smerom. Napriek tenkej kultúrnej vrstve bola zaznamenaná bohatá stredoveká skupina náleзов (pol. 13. stor až začiatok 14. stor.), k výnimočným patrila strieborná lýrovitá pracka zachovaná aj so zachycovačom na opasok.*
- d. *Posledná skúmaná plocha bola v interiéri hlavnej vstupnej brány na tzv. Dončov hrad. Prekvapením tu bolo zachytenie pôvodnej hlínenej podlahy, vrátane identifikácie kolových jám na stĺpy, ktoré podopierali vyššie poschodie vežovej brány, prípadne mohli slúžiť aj na upevnenie padacieho mosta.*

Na hradisku Gunda bola skúmaná jedna sonda o rozmeroch 1,5 x 10 m. Vytýčená bola na mieste kde sa predpokladala brána, resp. opevnenie, ktoré priestor hradiska obklopovalo. Cieľom bolo identifikácie obranných prvkov, ich preskúmanie a datovanie. Výskum na hradisku Gunda koordinoval pracovník Archeologického ústavu SAV, v. v. i. Mgr. Peter Debnár, ktorý zo Zvolena denne nosil autom 4 pracovníkov (študentov, dobrovoľníkov) na hradisko, aby sa vytýčená plocha vykopala. V rámci výskumu sa podarilo identifikovať padnuté kamenné opevnenie, ktoré svedčí o mohutnosti pôvodnej hradby. Sporadické nálezy

pravekých črepov, azda z obdobia prvých kovolejárov na tomto území, však zatiaľ nedovoľujú presnejšie datovanie hradiska, resp. preskúmaného kontextu.

Účastníci projektu na Pustom hrade a hradisku Gunda pracovali priamo v sondách, kde realizovali výkopové i dokumentačné práce a podieľali sa aj na umývaní, triedení, balení a spracovaní nálezov. Tieto aktivity boli vykonávané v rámci pracovných workshopov pod vedením doktoranda Mgr. Miloša Čierneho z Archeologického ústavu SAV v Nitre, v.v.i.

Okrem vykopávok si účastníci letnej školy priamo v teréne na všetkých troch skúmaných lokalitách postupne vyskúšali kresebnú dokumentáciu profilov i pôdorysu skúmaných sektorov na milimetrový papier v mierke 1:20, vyhľadávanie artefaktov pomocou sitovania, resp. preosievania vykopanej hliny, umývanie nálezov a v depozitári aj triedenie a kategorizáciu archeologických predmetov v priestoroch pracoviska Archeologického ústavu SAV vo Zvolene aj po skončení terénnej časti archeologického výskumu. Na identifikáciu pravekých kovových predmetov a zvieracích kostí sa zúčastnili aj pracovníci Katedry archeológie UKF v Nitre: Mgr. Jakub Godiš, PhD., Mgr. Katarína Šimunková, PhD. (august – november).

Prezentácia výsledkov terénneho výskumu na NKP Pustý hrad a Hradisku Gunda sa uskutočnila koncom augusta v rámci podujatia Kráľovská svadba na Pustom hrade (26.8.2023), archeologické nálezy tohtoročnej sezóny boli prezentované aj na Národnom výstupe na Pustý hrad (2.9.2023), ktoré organizovalo Mesto Zvolen, OOCR stredné Slovensko, KOCR - Banskobystrický kraj - turizmus. Prezentácia projektu letnej školy ako aj výsledkov výskumu sa uskutočnila formou prednášky v Krajskej knižnici Ľudovíta Štúra vo Zvolene, dňa 16.11.2023 od 16:00.

Prezentácia výsledkov prvej etapy výskumu pravekej osady v Dudinciach sa uskutoční na jar 2024 v spoločenskej sále liečebného domu Smaragd v Dudinciach.

Občianske združenie ARCHEOFACT chce touto formou v mene všetkých účastníkov projektu poďakovať Banskobystrickému samosprávnemu kraju za poskytnutie dotácie a umožnenie propagácie, ochrany i výskumu NKP Pustý hrad vo Zvolene a ďalších (zatiaľ) menej známych archeologických lokalít v BBSK.